

**RESTAURARE-CONSERVARE EVANGHELIA DIN 1693,
DIN COLECȚIA MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A
ROMÂNIEI**

**THE RESTORATION-CONSERVATION PROCESS OF THE 1693
GOSPEL BOOK FROM THE COLLECTIONS OF THE NATIONAL
HISTORY MUSEUM OF ROMANIA**

Cristina Petcu*

Abstract

The Greek-Romanian gospel was printed by hieromonk Antim Ivireanul. It was printed in 1693 in Greek and Romanian on good quality paper, with text on two columns, many original ornaments and four engravings depicting the four evangelists. In 2016, before being exhibited as “Object of the month” at the National History Museum of Romania, a restoration intervention was performed with the aim of removing the existing water stains. The book was unbound and then the leaves were re-sewn in their original covers. Only the spine was replaced with one of the same material and colour. Also, the wax marks on the red velvet covering the book’s wooden boards were removed and the gilt silver ornaments applied on the velvet were cleaned.

Keywords: restoration, handmade paper, gospel, immersion, wood bark, orfevrarie, Japanese paper, ribbons, velvet, wax deposits, neutralization.

Fig. 1a-b. Vedere de ansamblu a cărții înainte de restaurare

* Expert restaurator carte veche în cadrul Muzeului Național de Istorie a României.

Evanghelia Greco-Română din 1693 a fost tipărită de ieromonahul Antim Ivireanul în Tipografia Domnească a Mitropoliei din București, iar ferecătura a fost realizată la Brașov, la comanda lui Constantin Brâncoveanu, apoi cartea de cult, un exemplar de excepție, a fost donată de către domnitorul martir mănăstirii Hurezi, prima sa ctitorie. După secularizarea averilor mănăstirești din 1863, o parte a tezaurului mănăstirii Hurezi a ajuns în patrimoniul Muzeului Național de Antichități din București (MNA), organizat în stil modern de către Al. Odobescu și, ulterior, de Gr. Tocilescu.

În patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României se găsesc o serie de capodopere conținând ex-libris ștampilă Muzeul Național de Antichități. Un exemplu elocvent este și Evanghelia Greco-Română din 1693, ferecată în metal prețios, deținută în trecut de ctitoria Brâncovenească de la poalele Muntelui Căpățâna. Legătura cărții de cult are plăci din argint aurit aplicate pe scoarțe din lemn, acoperite, în prealabil, cu o catifea de mătase de culoare vișinie. Ferecătura formată din medalioane de argint aurit, reprezentând figuri apostolice și scene canonice consacrate, lucrare de mare finețe artistică și religioasă, a fost realizată în atelierul meșterului brașovean Georg Helthner. Opera artistică a fost comandată prin 1691 și a fost finalizată în 1692, conform datării specificate la sfârșitul textului de danie Brâncovenească. Lucrarea realizată la comandă pentru Constantin Brâncoveanu se remarcă prin grija pentru detaliu în redarea costumelor de ceremonie, de factură bizantină, purtate de împărații Constantin și Elena, reprezentați pe ferecătura Evangheliei greco-române de la Hurezi. Motivele fitomorfe ale vestimentației imperiale, dar și cele ornamentale, fin cizelate, amintesc de arta săsească din a doua parte a secolului al XVII-lea. Pe cele două medalioane canonice centrale, anterior și posterior, mai întâi, în partea centrală stânga a scenei „Învierea Mântuitorului”, apoi, sub inscripția slavonă de danie a domnitorului și a soției sale se pot observa cele două mărci ale meșterului brașovean, formate din inițialele GH (Georg Helthner), incluse într-un scut. Inscripția slavonă de danie se află sub scena canonică „Sfinții împărați Constantin și mama sa Elena”. Evanghelia tipărită în 1693 „Este o evanghelie în limbile greacă și română cu textul pe două coloane, cu multe inițiale ornate, frontispicii frumoase și 4 gravuri în prima pagină pe care sunt reprezentați cei 4 evangheliști. Autorul gravurilor este necunoscut. Este una dintre primele tipărituri de care s-a îngrijit Antim Ivireanul, în cei 25 de ani în care a stat în Țara Românească, timp în care a tipărit 63 de cărți”.

Fig. 2. Prima filă și forzaț

Fig. 3. Gravură în primă pagină

Cartea are scoarțele confecționate din lemn de esență tare, învelite în material textil, și anume o catifea de culoare roșu închis. Pe această învelitoare se află o ferecătură din argint-aurit (materialele au rezultat în urma analizelor), pe coperta anterioară, în centru, avem o reprezentare de formă ovală ce are în prim plan învierea lui Iisus Hristos, scena în care se află deasupra coșciugului, și în cele patru colțuri avem reprezentați cei patru apostoli. Pe coperta posterioară se află în centru aceeași formă ovală, în care sunt gravați Constantin Brâncoveanu și soția sa Maria, dedesubt având un text chirilic, în cele patru colțuri se află patru buloane, având rolul de piciorușe. Cartea are încuietori din același material, argint-aurit. Scoarțele au fost executate în anul 1692, pe când blocul cărții a fost tipărit în anul 1693, de către Antim Ivireanul. Sunt prezente în interiorul cărții câteva xilogravuri, tipărite cu cerneală neagră. Din analizele efectuate, cerneala roșie este pe bază de cinabru, iar cu ea sunt tipărite literele de la începutul rândurilor, și titlurile capitolelor. În partea de sus a celei de-a 18-a file a manuscrisului, deținut de MNIR, tăiată și păstrată doar în partea superioară, avem următoarea însemnare a domnitorului: „Sept 6, miercuri am sosit la mănăstire la Hurezi, unde mănăstirea [biserica și incinta principală] am târnosit la septembrie 8 vineri în ziua nașterii Maicăi Precaste”.

În vederea expunerii a fost adus în laboratorul de restaurare, la prima analiză vizuală am constatat că pe prima jumătate a cărții erau prezente halouri de apă provenind cel mai probabil dintr-o inundație sau o infiltrație de apă. Cartea a fost tipărită pe o hârtie manuală de o calitate foarte bună, având o stare de conservare foarte bună, și anume, în afară de acele halouri existente pe 80% din totalitatea filelor cărții, alte degradări nu au fost semnalate nici de către restaurator, dar nici la analizele fizico-chimice efectuate în laboratorul de investigații. Învelitoarea de catifea prezintă pete de ceară, depuneri de praf.

Având în vedere constatările făcute de către restaurator, cât și observațiile care au fost făcute de către specialiști investigatori și restauratori, cartea a intrat

Într-un proces de restaurare pe volum desfăcut, care a constat din spălarea filelor cărții, care s-a efectuat prin imersie în apă la o temperatură de 30° C. După prima apă pentru spălare a urmat neutralizarea filelor în apă cu carbonat de calciu. Uscarea lor s-a efectuat printr-o presare ușoară între pâsle pentru a reda planeitatea filelor. Având în vedere că nu a avut nici o altă degradare, după uscare filele au fost colaționate, reîntregindu-se astfel cartea, am recusut-o, respectând cusătura originală. În procesul de restaurare a intrat atât corpul cărții, cât și coperta care are în interior tăblițe din lemn învelite în catifea de culoare roșu închis, peste catifea fiind aplicată o orfevrărie din argint-aurit. În dreptul cotorului exterior și al articulațiilor catifeaua fiind ruptă, am hotărât să schimb cotorul exterior al cărții, aceasta fiind necesară și pentru o mai bună deschidere a cărții. Pentru schimbarea cotorului exterior am ales o catifea din bumbac asemănătoare cu cea originală, atât la culoare, cât și ca material. Cotorul a fost înlocuit, demontându-se din nituri părțile din orfevrărie care erau în apropierea articulației cotorului, acestea au fost demontate și montate după aplicarea prin lipire cu pap a cotorului exterior. Cartea a fost montată în copertile originale, lipind de scoarțe capetele nervurilor din sfoară, după care am fixat forzațurile care au fost înlocuite cu unele noi din hârtie japoneză groasă. Forzațurile originale au fost completate și restaurate fiind lipite pe forzațurile noi. Catifeaua originală a fost curățată de depunerile de ceară ce erau prezente în mai multe locuri atât pe coperta anterioară cât și pe cea posterioară. Cartea a fost expusă ca obiectul lunii aprilie în anul 2016 la Muzeul Național de Istorie a României. După aceea va fi păstrată în condiții de temperatură și umiditate în depozit, și anume la o temperatură cuprinsă între 18 și 20° C și 50-65% U. R.

Fig. 4. Scoarțe de lemn

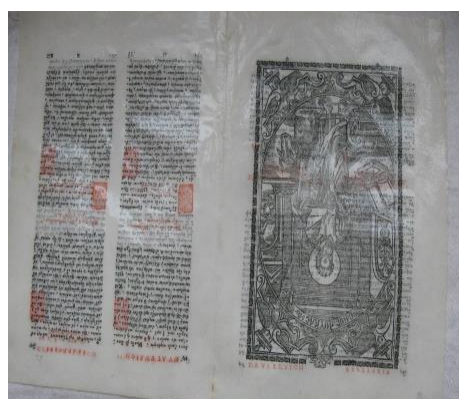

Fig. 5. Filă imersată

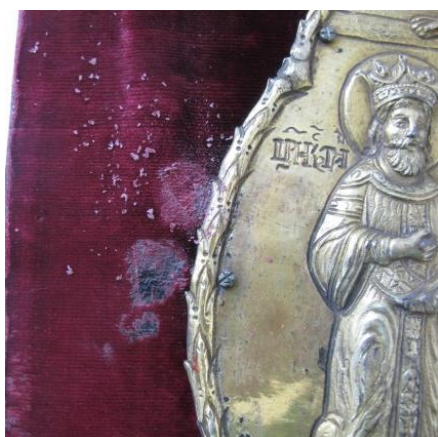

Fig. 6. Depuneri de ceară

Fig. 7. Demontare orfevrărie

Fig. 8. Relegare carte

Fig. 9. Scoarțe curățite

Fig. 10. Montare cotor nou

Fig. 11. Căptușire cotor interior

Fig. 12. Cotor nou montat

Fig. 13. Cartea restaurată la finalul restaurării